

TRIADICKÉ
TRECHENG
BYTH FÉNI
VÝNOSYRSKÉ

TRIÁDA
EDICE DELFÍN
SVAZEK
DVACÁTÝ PRVNÍ

DAN FRIT AILECH

TRIADICKÉ VÝNOSY IRSKÉ

TRECHENG
BRETH
FÉNI

TRIÁDA
1999

PŘELOŽIL DANIEL SAMEK

The publisher acknowledges the financial assistance of ILE (Translation Fund) Dublin, Ireland.

Kniha vychází s laskavou finanční podporou Ireland Literature Exchange, Fondu na podporu překladů irské literatury, Dublin, Irsko.

Vydání podpořila Jameson Irish Whiskey

Translation, preface
& commentary © Daniel Samek, 1999
ISBN 978-80-87256-31-2 (PDF)

PŘEDMLUVA

*Moudrosti nabyt,
kdo užřel doupě
zvířete Holos.
(Dathad arech)*

Život člověka se odehrává uprostřed čísel a on, vybaven různými počítadly, sčítá, odečítá, násobí a dělí svět kolem sebe. Dřívější svět uctíval a vážil svá čísla podstatně jinak než nyní. Obyvatelé minulosti věřili v jakousi metafysickou moc jednotlivých zastavení číselné řady. My, na rozdíl od našich předchůdců, již žádnou takovou sílu neuctíváme. Naše mysl zato, poněkud paradoxně, propadla fyzické stránce počtů, a proto jsme možná vystaveni moci a zvůli čísel osudověji než *cultores* minulosti.

Jedním z čísel, která nás napadnou, je trojka. Snad proto člověka vždy tak fascinovala, že ho jako párovou bytost bezprostředně přesahuje, že se v lidském těle (obvykle) nenachází nic třikrát. Zdá se, že číslo tři znamená pro nás to, co nedokážeme, jako vratcí dvojnožci, plně uchopit. Je proto jen pochopitelné, že se stalo vyjádřením božské rovnovážnosti, a tedy toho, v čem přímo zakotvení nejsme. Lidská rovnováha a spravedlnost jsou oproti tomu konstruovány pomocí dvou ramen vahadla.

V dnešní době dostupuje vrcholu vyzývání jednoho a pluralita „omezeného“ počtu byla zavržena, protože přestala plnit svou funkci. Ale ještě v nedávných staletích se číslo tři často užívalo k posvěcování nejrůznějších výrokových forem; je přítomno v mnoha náboženstvích a posléze také ideologiích novověku, které významně strukturuje.

Trichotomní chápání a pořádání světa hrálo významnou úlohu v životě indoevropských kmenů. Jejich kosmologie byla výsostně trojčlenná, jak deklaruje především Georges Dumézil v díle *L'idéologie tripartite des Indo-Européens (Trojčlenná indoevropská ideologie)* z roku 1958. Dumézil, objevitel trojčlenné indoevropské ideologie, se zabýval trojfunkčností u našich předků jak na poli kosmickém, tak společenském a shromažďoval mnohé důkazy o trichotomním uspořádání „árjského“ světa. Mezi jím uváděnými doklady najdeme také některé triády irské mytologie a práva; sbírku *Trecheng breth Féni (Triadické výnosy irské)* však mezi nimi nenalezneme.

Vydání této sbírky není jen pokusem o přiblížení znepokojivého trojického fenoménu, ale také snahou připomenout temné základy evropské civilizace, pro kterou je Irsko stále ještě „divokým západem“, „zlatým dnem“ či „anglosaským smetištěm“.

TRIADICKÉ VÝNOSY IRSKÉ. Sbírká irských triád s názvem *Trecheng breth Féni (Triadické výnosy irské)* se zachovala hned v několika rukopisech. K těm nejstarším patří *Žlutá kniha lecarská (L)* z konce 14. století (414b–418a), *Kniha ballymotská (B)* z konce 14. století (65b–66b – konec je neúplný), *Kniha Úi Maineů (M)* ze 14. století (190a–191a) a *Kniha lecarská (Lec)* z 15. století (183b–184b). Dále máme k dispozici papírový rukopis 23.N.10 (**N**) zapsaný v roce 1575 (s. 98–101), papírový rukopis H.1.15 (**H**) zapsaný Tadhgem Tiorthach O Neachtainem v roce 1745 s mnoha zajímavými glosami v nové irštině (s. 946–957), papírové quattro 23.N.27 Stoweovy sbírky zapsané roku 1714 Domnallem o Duind mac Eimuinnem (fo. 1a–7b), které má význam především pro čtení některých porušených pasáží. Sbírká je zahrnuta ještě v jiných, méně hodnotných rukopisech.

Uvedené rukopisy obsahují až na občasné vynechávky nebo přesuny totožný text triád. Jejich posloupnost, jak se uvádí v našem textu, je v každém z rukopisů více či méně odlišná. Překlad textu je založen na nekomentovaném „kritickém vydání“ Kuno Meyera z roku 1906, které vychází z pořadí ve *Žluté knize lecarské*.

Ve většině zmíněných rukopisů jsou *Trecheng breth Féni (Triadické výnosy irské)* připojeny k dalším staroirským gnómským sbírkám, jako jsou *Tecosca Cormaic (Cormacova poučení)*, *Audacht Morainn (Morannův odkaz)* a *Senbriathra Fithail (Fithalova přísloví)* – ty tvoří korpus irské gnómské literatury. Pro určení doby vzniku, původu a významu naší sbírky je důležitou skutečností, že *Lebor Laighech (Kniha leinsterská)*, nejstarší rukopis obsahující posledně uvedené texty, *Trecheng breth Féni (Triadické výnosy irské)* neobsahuje.

Jazyk sbírky byl na základě srovnání s irskými anály určen jako pozdní stará irština – jejich verbální systém je vcelku podobný irským kontinentálním glosám. Podle Kuno Meyera byla poprvé zapsána ve druhé polovině 9. století. Podle dvou zmínek v textu (44, 232) je jasné, že sbírka vznikla až po nejhorších vikinských nájezdech, které proběhly v první polovině téhož století.

Struktura a celkový plán díla jsou z dnešního hlediska značně nevyvážené. Úvodní topografický oddíl (1–61) se dotýká důležitých kulturních center či přírodních úkazů (starého) Irska a stručně je charakterisuje; topografické jsou též triády 106–108 a 236–237. Pouze triády 149–174 pojednávají o věcech zákona, a mohou tedy jako jediné v plném slova smyslu reprezentovat staroirský BRETH (výnos – výrok – rozsudek), jehož přítomnost je deklarována v názvu textu. Čísla 1–31 (monády), 124, 133, 134 (dyády), 223, 230, 234, 244, 248, 251, 252 (tetrády), 235 (heptáda) neodpovídají celkovému triadickému charakteru díla a zřetelně se liší i tematicky.

Monadická pasáž postavená do čela textu deklaruje kulturní jednotu země na základě přehledu různých náboženských a vzděláneckých center. Je celkem pochopitelné, že se tato část topografického oddílu tematicky téměř nepřekrývá s rozsáhlou topografickou sbírkou *Dindsenchas* (*Tradice míst*), která pojednává o mytickém původu a významu míst předkřesťanského světa. Tento monadický výčet kulturních center možná v jistém smyslu uvádí v jednotu celou triadicitní sbírku tak, aby úvodním vyznáním byla křesťanská troj-jednota, pod jejíž patronací se následně koná „bohatý trojický hodokvas“ (pro současného čtenáře zpočátku představuje spíše obsesivní „monotematiku“).

Je velmi těžké představit si důvod a proces vzniku této tematicky rozporuplné antologie. Vzhledem k tomu, že se postupně zabývá skoro všemi významnějšími okruhy zákonodárství, mohla by být chápána jako jakýsi „slabikář irského práva“, kdyby se ovšem nevěnovala také topografii a neobsahovala nejrozumnější mudrosloví. Vcelku tedy sbírka působí spíše dojmem žákovských excerpt či nějakých zápisků. Navíc se některé triády žánrově odklánějí od přísloví i gnómy směrem k hádance či vtipu, jiné jsou pouze charakteristikou něčeho obecně lidského.

Zvláštní roli v textu hraje aliterace. Poesie je v různých reliktních formách pevnou součástí nejstarších právních textů Irska. V zákonných pojednáních jsou často rytmizované či přímo básnické texty, navíc právníkové traktáty často uvádějí ustrnulou frázi „Arachan fenechus“ – „Irské právo zpívá“, která otevírá ne básnický, ale prosaický text.

Sbírka *Trecheng breth Féni* (Triadické výnosy irské) obsahuje směs dvou světonázorů, které tehdy kohabitovaly v jakési harmonii. Dokumentuje prolínání křesťanského a pohanského v raně středověkém myšlenkovém světě a zároveň deklaruje některé odlišnosti ostrovního a kontinentálního středověku.

V některých oblastech starého Irsku nikdy důsledně neproběhly křesťanské kulturní změny, třebaže v prologu k právnické sbírce *Senchas Már* (Velká tradice) je popisován jakýsi censurní tribunál sv. Patrika, který posuzoval všechny zákony „starého světa“. Navzdory tomu však v irském právu nadále setrvávají některé pojmy, které jsou s novým řádem jen těžko slučitelné, například mnohoženství. Křesťanský kánon vlastně ani nemohl přepsat staré „kodexy“, protože škrtnutí v paměti orálních zákonoprávců prostě nebylo možné – „texty“ jsou přece uloženy v jistém spojitém labyrintu, do kterého zasahovat by znamenalo narušit statiku celé stavby. Především však nešlo změnit rázem právní řád, vybudovaný právě na nepochybnosti dříve vynesených rozsudků, které se již staly závaznými precedenty. Proto křesťanské pojetí spravedlnosti proniká k lidem ve formě dodatků a předmluv k nadále fungujícímu právu „pohanskému“. Takovými dodatky jsou třeba *Riagail Pátraic* (Patrikova pravidla) nebo *Cáin Adamnáin* (Adamnánův zákon).

Mytologické složky práva jsou zastíněny nebo podrobeny euhemerisaci. Najdou se důmyslné omluvy, připojené na závěr bájných vyprávění, jež tvrdí, že to nebyli bohové, ale andělé Boží, kteří instruovali pohanské praotce.

SOUVISLOSTI IRSKÉ A WALESKÉ TRADICE. Triádu, nejvíce rozšířenou numerickou přísloví, můžeme obecně chápat jako prostorové souřadnice určitého objektu, které nám podávají stručnou a hutnou informaci o výšce, šířce a hloubce věci.

Největší rozšíření a hustotu triadických přísloví či právních výnosů v Evropě nalézáme v Irsku a ve Walesu. Život jiných národů zřejmě nebyl natolik prodchnut trojicí, a možná proto si jiná společenství nesestavila podobné sbírky trojických „přísloví“; nebo se prostě nedochovaly. Nehledě na silné triadické kořeny lidové, mohly být posílením keltské trojické slovesnosti také některé triády obsažené v knihách Starého zákona (*Kazatel, Přísloví*). Nejstarší doklad triadické gnómy na irské půdě nalezneme ve sbírce s titulem *Proverbia Grecorum* (Řecká přísloví), kterou přeložil neznámý scholár z řečtiny do latiny ještě před začátkem 7. století.

Sbirka, která je předmětem našeho zájmu, zdaleka neobsahuje všechny irské triády, jež se nalézají v různých irských rukopisech. Některé z nich jsme proto vybrali a připojili k hlavnímu textu ve formě appendixu. Při výběru jsme se snažili, aby byly zastoupeny určité typy triád (např. personální, teologické) a triadických forem (mytologické). Triády představovaly ještě počátkem našeho století obvyklou příslovečnou formu irského (anglicky mluvícího) lidu, což by mohlo dokládat jejich nescholárský původ. Ve svém úvodu k edici irských triád otiskuje Kuno Meyer dvě lidové triády z Limericku:

*Třem věcem je třeba nedůvěřovat:
rohu krávy, zubu psa, kopytu koně.*

*Tři nepřijemnosti v domě:
kárající žena, křičící dítě a kouřící komín.*

Také je třeba se zmínit o trichotomii názvu irského ostrova. V díle *Lebor Gabála Érenn (Kniha o záborech Irska)* se dozvídáme, že země dostala své jméno podle tří bohyní, jménem Ériu, Banba, Fódla, a to v době příchodu synů Milových, ještě než se bohové stáhli do podzemí. Tato tři jména používají básníci pro označení Irska až do úpadku gaelské kultury. Dále můžeme upozornit na trojslovnost mnoha irských přísloví, připomenout trojlístek sv. Patrika jako mnemotechnickou pomůcku nového vyznání či trojramenné kovotepecké a rukopisné ornamenty keltského uměleckého světa.

Triadicita keltské mysli je tedy pravděpodobně velmi stará a křesťanskou trojjedností Boží byla pouze podpořena, takže Irové a Walesané tuto složku věrouky, jež v řadách kontinentálních národů tvoří živnou půdu pro všelijaké herese a vyvolává bouřlivé spory, celkem dobře vstřebali právě na základě božského trojtělí (*trimúrty*), svého vlastního „pohanského“ mýtu. Triadicita byla možná jednou z četných opor christianisace, když šiřitelé „radostné zvěsti“ v rámci své misijní činnosti hledali komunikační platformu, kterou by se „přiblížili pohanskému lidu“.

Jak jsme již naznačili, různé sbírky triád se vyskytují také ve Walesu. Mezi takové enumerační sbírky patří jmenný přehled waleské tradice *Trioedd ynys Prydein (Triády ostrova Británie)*, tematický soubor nejvýznamnějších postav britské historie. Dále jsou známy triády básnického umění *Trioedd Cerdd* a veliká právní sbírka *Trioedd Dynwal*

Moelmud (Triády Dywnwala Moelmuda). Waleské triády poskytují tematicky vcelku podobný materiál jako irské. Jejich doménou jsou opět tradiční nauky: poetika, právo a mytologie.

Většina výkladových slovníků charakterisuje triadické sbírky jako mnemotechnické příručky pro „školáky“, přitom se někdy klade přehnaný důraz na vlastnosti čísla tři. Ale podobných číselných vzorců je známo více. Například námi předkládaná sbírka obsahuje, jak jsme již uvedli, navíc dyády a tetrády. Součástí irského zákonopravectví je také numerická sbírka, jež shrnuje právní výnosy uspořádané po sedmi, tzv. *Heptády*. Můžeme se tedy ptát: Jestliže existuje takových enumerických vzorců více, které číslo vlastně podporuje paměť nejlépe? Je zřejmé, že u trojického schématu jde spíše o jeho tradiční vlastnosti kompresní. V triádách jsou prostě a jednoduše vypočteny argumenty, které vytvářejí jakousi trojnožku, jež se nemůže viklat nebo překotit, i když rozdíl v kvalitě jejich jednotlivých údů jsou někdy dosti hluboké. V heptádách jde zase často o výjimky z pravidla, mající omezený počet, obvyčejný širší výčet nebo strukturální schéma.

ZÁVĚREM. Název *Trecheng breth Féni* znamená doslovně „Trojice výnosů tradičního irského práva“, upravili jsme jej tak, aby zůstala zachována trojice slov. Při překladu jsme neusilovali o maximální doslovnost, ale o stručné vystižení smyslu. Česká frazeologie a etymologie nám v tomto směru vycházela často překvapivě vstříc. Podobu některých irských jmen jsme v překladu posunuli směrem k užívanější formě.

Resignovali jsme na aliteraci, třebaže je průvodním jevem celého textu. Některé pojmy, které nebylo možné objasnit pouhým překladem, vysvětlujeme v poznámkách. V komentářích, budovaných záměrně spíše asociativně, usilujeme o nástin obsahu irské gnómičky a právnícké literatury.

Jak chápat tento nezvyklý ediční počín – vydání sbírky s názvem, který je značně zavádějící, a obsahem, jenž není důsledně triadický? Proč jsme vybrali právě takové čtenářsky komplikované dílo, které vpravdě není nejlepším úvodním překladem ze staré irské literatury? Proč jsme raději nepřišli jen kratší výbor, jenž by dokumentoval triadickou formu, nevyžadoval obsáhlé poznámky a nekomplikoval čtenáři bažícímu po „keltské moudrosti“ četbu? Odpovědí by mohla být irská fráze: NÍ ANSA (to není těžké). Překlad této sbírky jsme zvolili spíše pro její numerické vlastnosti, a ne pro příslušnost k irské literatuře. Text vydáváme v úplnosti právě kvůli jeho obtížnos-

ti a nejednoznačnosti, jež mohou tehdejší skutečnost ilustrovat ve všech rozporuplnostech, a opravit tak leckteré „chrestomatické závěry“ některých historiků.

Tato kniha se může stát výzvou případným zájemcům o obor „hibernologický“, který k nám ještě nebyl uveden.

Daniel Samek

